

*Ба Шурои диссертационии 6D.KOA-014
назди Донишгоҳи давлатии молия ва
иқтисоди Тоҷикистон (Сурога: 734064,
ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов 64/14)*

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи молия ва сугуртаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Улуғхочаева Хосият Рауфовна ба диссертатсияи Шарифзода Гулрухсор Мирзоҳаким дар мавзӯи «Масъалаҳои муқаммалгардонии идоракунии хавфҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз.

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илмӣ, ки аз рӯи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст

Таҳлилу баррасии диссертатсияи тақризшаванда нишон дод, ки муҳтаво ва муқаррароти аслии он ба талаботи бандҳои 8.8; 9.7; 10.3; 10.5; 10.6; 10.12; 10.13; 10.16 ва 10.18-и Шиносномаи номгӯи ихтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мувофиқат мекунад.

Мубрами мавзӯи таҳқиқот

Тоҷикистони муосир дар марҳалаи нави рушди низоми муқаммал ва пешрафтаи бонкӣ қарор дошта, дар ин самт технологияҳои муосирро ба таври ҳадафманд истифода мебарад. Новобаста аз рушди ҷашмраси низоми бонкӣ, таъмини амният ва идоракунии босамари хавфҳо ҳамоно масъалаи меҳварӣ боқӣ мемонад. Дар ин робита, муаллифи рисолаи илмӣ ба маврид қайд мекунад, ки дар охири қарни гузашта ва аввали асри XXI дар сиёсати пулию қарзӣ ва низоми бонкӣ таҳаввулоти бузурги иқтисодиву иҷтимоӣ ба миён омад. Ин тамоил дар низоми пулию бонкии мамлакат ислоҳоти ҷиддиву созандаро ба вучуд оварда, ба идораи босамари хавфҳо аҳамияти аввалиндараҷа бахшид. Муаллиф дуруст таъкид месозад, ки дар ин марҳала, норасоиву мушкilotи замони гузариш ислоҳоти ҷиддиро талаб намуд, ки он дар асоси талаботи замони муосир амалӣ гардид. Дар ин замина, муҳаққиқ масъалаҳои муҳимтарини идоракунии хавфҳои бонкӣ ва тақвияти механизмҳои онро мавриди баррасӣ қарор додааст.

Арзёбиҳои муаллиф комилан дурустанд: бонкҳои тиҷоратӣ ба мизочон хизматрасониҳои гуногун пешниҳод менамоянд, ки ҳар кадоми онҳо дорои хавфҳои ба худ хосанд. Ин хавфҳо дар аксар маврид ба даромаднокии бонкҳо ва манфиати ҷомеа таъсири манфӣ мерасонанд, ки ин амр аҳамияти институтсионалии масъаларо меафзояд. Ҳамчунин, равандҳои муосири

рушди муносибатҳои бозорӣ ба омилҳои номуайяни пайванд дошта, метавонанд хавфҳои гуногун ва хисороти молиявиро ба миён оранд. Аз ин рӯ, андешаи муаллиф бар он асос меёбад, ки низоми бонкӣ бояд фаъолияти худро на танҳо дар заминаи боварӣ ба амалиёти бонкӣ, балки бо назардошти тағйироти иқтисодӣ ва идоракунии хавфҳои эҳтимоли роҳандозӣ намояд. Дар мукамалгардони заминаҳои назариявии хавфҳои бонкӣ муаллифи рисола аз донишҳои амики илмӣ истифода бурда, ба натиҷаҳои назаррас ноил гардидааст.

Дар давоми ду даҳсолаи охир идоракунии хавфҳо дар низоми бонкӣ хусусияти меҳварӣ пайдо карда, тахти назорати доимӣ қарор дорад, ки ин ба пешгирии осебпазирии низом нигаронида шудааст. Аз ин лиҳоз, аҳамияти амалӣ ва назариявии мавзӯи таҳқиқот аҳамияти муҳим дорад.

Дар таҷриба ва таҳқиқоти олимони дохиливу хориҷӣ хавф ҳамчун падидаи ноаён ва печида дорои хосияти тасодуфию эҳтимоли арзёбӣ мегардад. Пас аз ба даст овардани истиклол, Ҷумҳурии Тоҷикистон марҳалаи душвори ислоҳоти бонкиро паси сар намуд, ки зарурати таҷдиди назарро ба идоракунии хавфҳо бештар сохт. Новобаста аз таърихи омӯзиши ин масъала, тафовут миёни назарияҳои классикӣ ва муосир тақозо мекунад, ки сатҳи хавфҳо вобаста ба марҳалаи рушд ва имкониятҳои иқтисодии кишвар баҳогузорӣ карда шавад. Таҳқиқи пайваста ва доманадори ин мавзӯ аз ҷониби муҳаққиқон ба манфиати рушди соҳа мебошад.

Дарачаи навгонии натиҷаҳои дар диссертасия бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд

Дар баррасӣ ва арзёбиҳои илмӣ, навгонии таҳқиқот ҳамчун қисми асосии рисолаи илмӣ ва дастоварди муҳими назариявӣ усулҳои методологии унвонҷӯ маҳсуб ёфта, дар он мавқеи муаллиф ба таври ҷашмрас зоҳир мегардад. Вобаста ба ин, унвонҷӯ масоили муҳими идоракунии хавфҳои бонкӣ, аҳамияти иқтимоию иқтисодии онҳо дар шароити муосир ва усулҳои идораи босамари онҳоро мавриди баррасӣ қарор дода, нуктаҳои зеринро ҳамчун навгонии илмӣ пешниҳод намудааст:

1. **Дар навгонии якуми илмӣ** заминаҳои назариявии пайдоиши хавфҳо бо дарназардошти равандҳои бегонаҳои ҷаҳонишавӣ ва шидати таъсири манфии онҳо баррасӣ шуда, манбаъҳои назариявӣ ба таври амиқ дақиқ таҳлил гардидаанд. Илова бар ин, аз ҷониби муаллиф усулҳои асосии таъмини амнияти низоми бонкӣ, идораи босамари хавфҳо ва омилҳои ба онҳо таъсиркунанда мушаххас карда шудаанд. Ҳамчунин, тафовути асосии байни хавфҳо ва таваккалҳои бонкӣ, ки атрофи онҳо бахсу мунозираҳои зиёд вучуд доранд, бо овардани далелҳои илмӣ арзёбӣ ва исбот гардидаанд (с. 16-63).

2. **Дар навгонии дуҷуми илмӣ** муаллиф бо истифода аз усулҳои муқоисавӣ ба манбаъҳо ва ҳодисаҳои дар бонкҳои тижоратӣ ва ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ бавучудода тавачҷуҳ зоҳир намудааст. Муҳаққиқ муаммоҳои мавҷударо, ки боиси сар задани хавфҳои бонкӣ мегарданд, баррасӣ ва роҳҳои идоракунии онҳоро ошкор сохтааст, ки ин дастоварди муҳими илмӣ унвонҷӯ мебошад (с. 63-103).

3. **Навгонии сеюм** ба масоили мубрами тағйирёбии вазъи иқтисоди ҷаҳон бахшида шудааст. Дар он таъсири мустақим ва ғайримустақими равандҳои ҷаҳонишавӣ ба низоми бонкӣ муайян гардида, асоснокии он бо натиҷагирӣ аз ҳолати воқеии муфлисшавии бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзии ғайрибонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2012–2024 собит шудааст. Ҳамчунин, аз ҷониби муаллиф роҳҳои пешгирии он пешниҳод гардидааст (с. 63–103).

4. **Дар навгонии чаҳорум** унвонҷӯ фазои тағйирёбандаи равандҳои печидаи иқтисоди имрӯза ва хавфҳоеро, ки дар солҳои соҳибистиклолӣ ба низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳдид менамуданд, асос қарор дода, ба натиҷаҳои назаррас ноил шудааст. Муаллиф вазъи амалии низоми бонкӣ ва зарби хавфнокии онро таҳлил намуда, роҳҳои идоракуниро пешниҳод кардааст, ки ин метавонад ба беҳбуди вазъи низоми бонкӣ мусоидати ҳамаҷарафа намояд (с. 103–126).

Дар қисмати дигари муҳими рисола, ки озодии фикр ва маҳорати таҳқиқотии унвонҷӯро зоҳир месозад, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодгардида ҷой гирифтаанд. Муқарризи расмӣ зимни баррасии ин нуктаҳо, ки дар таъя ба вазифаҳои таҳқиқотӣ шакл гирифтаанд, аҳамияти назариявӣю амалии онҳоро ҷунин арзёбӣ менамояд:

Аввалан, унвонҷӯ тавонистааст асоснок созад, ки арзёбии таъсири хавфҳо ба рушди низоми бонкии кишвар дар шароити тағйирёбандаи иқтисоди муосир ва равандҳои бебозгашти ҷаҳонишавӣ, бидуни таҳқиқи амиқи заминаҳои назариявӣю концептуалии пайдоиши онҳо ва шинохти омилҳои таъсиррасон имконнопазир аст. Муаллиф ин фарзияро дар сатҳи зарурии илмӣ ба исбот расонидааст.

Сониян, аз ҷониби муҳаққиқ дуруст ошкор шудааст, ки дар шароити кунунии иқтисодиёти ҷумҳурӣ низоми бонкӣ таҳти таъсири муштаракӣ омилҳои дохиливу берунӣ ба хавфҳои гуногун мувҷеҳ мегардад, ки ба нишондиҳандаҳои молиявӣ таъсири манфӣ мерасонанд. Таҳлили муаллиф дар самти дарёфти имкониятҳои нави таъмини суботи бонкӣ ва муайян кардани муаммоҳое, ки боиси **афзоиши осебпазирии** низоми дар пасманзари бӯҳрони соли 2008 гардидаанд, **қобили тавҷҷуҳ** аст.

Сеюм ин, ки муқарризи расмӣ пайванди мантиқии миёни нуктаҳои аввалу дуюмро таъкид месозад, ки дар он алоқамандии мустақими байни нишондиҳандаҳои сандуки қарзӣ ва сатҳи таъсири хавфи қарзӣ исбот гардидааст. Ин хулоса дар заминаи таҳлили дақиқи ҳолати воқеии муфлисшавии бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибонкии кишвар дар солҳои 2012–2024 бо назардошти як силсила нишондиҳандаҳои калидӣ ба даст оварда шудааст.

Ва чорум, ҳамчун дастоварди марказии унвончӯ, таҳияи модели маҷмӯии арзёбӣ ва идоракунии хавфҳои қарзӣ эътироф карда мешавад. Модели мазкур бори аввал таъсири муштаракӣ омилҳои дохиливу макроиқтисодиро ба зариби хавфнокии низоми бонкӣ дар давраи соҳибистиклолӣ ба таври низомманд фаро гирифта, ҳадди оптималии хавфҳоро муайян месозад. Ин коркарди илмӣ ба бонкҳои тиҷоратӣ имкон медиҳад, ки суботи молиявиро дар шароити бӯҳронӣ ҳифз намуда, стратегияҳои босамари рушди ояндаро тарҳрезӣ намоянд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо дар таҳқиқот ба таври асоснок инъикос гардидааст, ки ин равишҳои мушаххасро муаллиф ба таври назаррас арзёбӣ гардидааст. Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф коркардҳои назариявӣро методологии олимони дохилӣ ва хориҷиро амиқ таҳлил намуда, дар ин замина сохтори бунёдии диссертатсияро мувофиқи талаботи илмӣ низом бахшидааст. Маҷмуи усул ва афзорҳои таҳқиқотӣ дар ҳамоҳангӣ бо нишондиҳандаҳои воқеии иқтисодӣ муайян ва асоснок карда шудаанд.

Аҳамияти амалии кори таҳқиқотӣ, пеш аз ҳама, ба таҳлили ҷомеъ ва коркарди нишондиҳандаҳои калидии низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва динамикаи тағйирёбии онҳо дар шароити таҳдиди хавфҳо вобастагӣ дорад. Муқарриз муҳимияти амалии натиҷаҳоро дар он мебинад, ки пешниҳодоту арзёбиҳои муаллиф ба таҷрибаи воқеии низоми бонкии кишвар таъяс намуда, барои пешгирӣ ва коҳиш додани таъсири манфии хавфҳо ба иқтисодиёти муосир тавсияҳои мушаххас пешниҳод месозанд.

Тавсияҳо ва пешниҳодҳои муаллиф дар заминаи такмили идоракунии хавфҳо метавонанд дар муассисаҳои таҳсилоти олиии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон (МТОК) дар раванди таълими фанҳои «Муомилоти пулӣ ва қарз», «Амалиётҳои бонкӣ» ва «Ҷаъолияти бонкӣ ва идора кардани хавфҳои бонкӣ» истифода шаванд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Доир ба мавзуи таҳқиқот аз ҷониби диссертант 10 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр кардааст. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, нӯҳ параграф, ҳулоса, 12 расм, 17 ҷадвал, 4 диаграмма, рӯйхати адабиёти истифодашуда аз 131 номгӯй иборат буда, дар ҳаҷми 169 саҳифа таҳия шудааст.

Муаллиф дар боби якуми диссертатсия - “Асосҳои назариявии идоракунии хавфҳои бонкӣ дар шароити муосир”, асосҳои назариявии идоракунии хавфҳои бонкиро мавриди баррасӣ қарор дода дар он ҷанбаҳои назариявии хавфҳои бонкӣ ва заминаҳои бавучудоии он ва дар ҳамин замина дараҷаи вобастагӣ ва баҳодихии сатҳи хавфҳо (саҳ 19), сохтори муосири баҳодихӣ ва бавучудоии хавфҳо дар низоми бонкӣ (саҳ 24), тафсири муосири хавф ва таваккал дар низоми бонкӣ (саҳ 32) ҳамчунин фарқияти амалии хавф ва таваккал дар низоми бонкӣ (саҳ 34) ва монанди инҳоро баррасӣ намуда ба як натиҷаҳои қобили таваҷҷуҳ ноил гардидааст. Дар ин робита вобаста ба ҷанбаҳои дигари баррасии масъала муалли хавфҳои бонкӣ ва таснифи шаклгирии онҳоро дар иқтисодиёт бо баназаргирии сатҳи бавучудоии хавфҳо аз рӯйи омилҳои иқтисодӣ ва ғайрииқтисодӣ (саҳ 38), концепсияи таҳаввулоти назарияҳои илмӣ хавф дар ҷомеаи иқтисодӣ (саҳ 42), аломатҳои хавф ҳамчун категорияи иқтисодӣ (саҳ 49) ва монанди инҳоро баррасӣ карда як қатор омилҳои таъсиррасон ва пешгирикунандаро муаян ва пешниҳод намудааст.

Ҳамчунин унвончу дар ин боб таҷрибаи ҷаҳонии идоракунии хавфҳо ва имкони истифодаи онҳоро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ намуда дар ин замина ба як қатор нишондиҳандаҳои муаянкундаи сатҳи хавфҳо ва сифати идоракунии онҳо тақия намуда аз як қатор зарибҳои муаянкундаи хавф ва сатҳи осебпазирӣ истифода намудааст, ки ҳамаи инҳо дар воқеъ метавонанд дар омехтагӣ бо иқтидорҳои дохилии кишвар ва низоми бонкӣ амнияти бонкҳоро таъмин ва идорашавандагии хавфҳоро имконпазир гардонанд. Ҳамзамон бояд гуфт, ки ҳама омилҳои таҳлигардида аз нуқтаи назари равишҳои методӣ ва амалӣ метавонанд як пояи устувори низоми бонкиро таъмин намоянд. Барои расидан ба як

Дар боби дуюми диссертатсия - **“Вазъи идоракунии хавфҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”**, ҳамчунин таҳлил ва баҳодихии устуворӣ ва босуботии низоми бонкӣ дар шароити афзоиши таъсири хавфҳо мавриди баррасӣ қарор дода барои асоснокии ин тамоюли тағйирёбии шумораи бонкҳо вобаста ба арзёбиҳои хавфӣ (дар солҳои 2012-2018 ва соли 2019-2023)

сах 66, тамоюли тағйирёбии шумораи ташкилотҳои амонатии қарзии хурд вобаста ба давраи хавф дар солҳои 2015-2018 ва солҳои 2019-2023 (сах 69), тамоюли тағйирёбии шумораи ташкилотҳои қарзии хурд вобаста ба арзёбиҳои хавфӣ дар солҳои 2015-2018 ва солҳои 2019-2023 (сах 71), тамоюли тағйирёбии шумораи фондҳои қарзии хурд вобаста ба арзёбиҳои хавфӣ дар (солҳои 2015-2018 ва соли 2019-2023) сах 79, динамикаи ташаккулёбӣ ва барҳамхӯрии бонку ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо %) сах 75 ва сатҳи тағйирёбии нишондиҳандаҳои асосии низоми бонкӣ дар таркиби ММД барои солҳои 2010-2023 (бо %) -ро таҳлилу баррасӣ намудааст, ки масъалаҳои баррасгардида пурра равандҳои арёбии масъалаҳои гузошташударо вобаста ба муаянкунии хавфҳо ва идоракунии онҳо ошкор менамояд.

Дар қисмати дигари рисолаи илмӣ муаллиф ба яке аз масъалаҳои муҳиме, ки дар баробари бонкҳо ҳатто ҳукумати кишвар таваҷҷуҳ зоҳир менамояд аҳамият дода ба масъалаҳои таҳлили сатҳи хатарнокии сандуки қарзии низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2014-2023 сах 82, сифати сандуки қарзии ташкилотҳои қарзӣ ва сатҳи хавфнокии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сах 83, таркиб ва шаклҳои хавфи қарзӣ дар низоми бонкӣ сах 85, тартиби ташкили Фонди умумӣ ва ҳисоб кардани он ҳангоми ҳисобкунии меъёри кифоятии сармоя сах 86, таснифи қарзҳо ва талабот оид ба ташкили фондҳо сах 88, принципҳои таъмини бехатарии фаъолияти бонкӣ дар шароити муосир ва монанди инҳоро ба роҳ монда ба як қатор натиҷаҳои назаррас ноил гардидааст, ки ҳамаи ин дастовардҳои унвонҷӯ қобили дастгирӣ мебошанд.

Бояд қайд кард, ки муаллифи рисолаи илмӣ таҳлили алоқамандӣ ва бавучудоии занҷираи хавфҳо дар низоми бонкдорӣ муосирро мавриди баррасӣ қарор дода дар ин замина ба таҳлили тағйирёбии нишондиҳандаҳои молиявии низоми бонкии Тоҷикистон барои солҳои 2014-2022 (бо %) сах 95, сохтори хавфҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сах 97, занҷираи арзёбӣ ва баҳодиҳии хавфҳо вобаста ба шаклҳои алоҳидаи хавф ва муҳити таъсиррасонии он сах 100 аҳамият дода аз як қатор равишҳои мушобеҳи илмӣ низ истифода намудааст, ки ҳамаи онҳоро мувафакиятҳои унвонҷӯ гуфтан мумкин аст. Бояд гуфт, ки муаллифи рисолаи илмӣ дар ин замина ба таври мувафак ба натиҷаҳои назарраси илмӣ ноил гардидааст.

Дар боби сеюми рисолаи илмӣ - **“Масъалаҳои мукамалгардонии идоракунии хавфҳои бонкӣ”**, роҳҳои таъмини бехатарии фаъолияти бонкӣ дар заминаи технологияҳои ҳозиразамонро баррасӣ намуда равишҳои гуногуни масъалаи мазкурро бо баназаргирии як қатор масъалаҳои муҳим ба монандӣ: таснифи мушкilot дар истифодаи технологияҳо аз ҷониби бонкҳо

сах 106, омилҳои беҳатариҳои бонкҳо бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ сах 112 ва як қатор масъалаҳои дигари ба ин ҳосро мавриди баррасӣ қарор додааст. Дар ин робита ибраз менамоя, ки унвонҷӯ ба яке аз масъалаҳои муҳими марбут ба низомии бонкӣ ва иқтисодиёти муосир таваҷҷуҳ зоҳир намуда хавфҳоро дар доираи технологияҳои рақамӣ баррасӣ намудааст ва он дар айни замон яке аз масъалаҳои муҳим ва қорқардҳои муаллифӣ қобили дастгирӣ мебошанд.

Дар илова бо ин масъала дар боби сеюми рисолаи илмӣ истифодаи усулҳои ҳозиразамони фаъолгардониҳои бахши бонкӣ дар ҳолатҳои бухрониро мавриди баррасӣ қарор дода дар илова ба мукамалгардониҳои ин омилҳои таъсиррасон ба рушди иқтисодӣ ва шиддати хавфҳои бонкӣ сах 116, нишондиҳандаҳои меъёрии устувории молиявии низомии бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2014-2023 (60%) сах 118, меъёри пардохтпазирии қорӣ ва қифоятии сармояи ташкилотҳои қарзии молиявӣ сах 119, нишондиҳандаҳои меъёрии устувории молиявии низомии бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2014-2023 (60%) сах 120, тағйирёбии таркибии сохтори низомии бонкӣ дар солҳои 2015-2023 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо адад) сах 136 ва монанди инҳоро баррасӣ намудааст, ки дар воқеъ пурра параграфи мазкурро дар арзбии масъала инъикос менамояд ва ин дар асл қобили дастгирӣ мебошад ва оқеатан муаллифи рисола дар ин самт ба таври муваффақона амал намудааст.

Ҳамчунин дар параграфи сеюми боби сеюм унвонҷӯ тақмили низомии идоракунии хавфҳои алоҳидаи бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро баррасӣ намуда дурнамои вазъ ва имкониятҳои дар давраи минбаъда бавучудомадаро баррасӣ намудааст ва дар ин замина низ ба таври ҷашмрас ба натиҷаҳои назаррас ноил гардидааст. Бояд ибраз дошт, ки дар исботи параграфи мазкур муаллифи рисола ба: дараҷаи таъсир ва шиддати хавфҳои мавҷуда ва ошқоршудаи бонкӣ дар шароити имрӯзаи низомии бонкии Тоҷикистон сах 127, ҳиссаи пасандозҳои аҳоли дар маҷмуи маҳсулоти дохилӣ дар солҳои 2011-2024 (60 %) сах 31, усулҳои дурусти арзёбӣ ва баҳодихии алоқамандӣ ва таъсиррасониҳои хавфҳои бонкӣ сах. 133, баҳодихӣ ва андозагирии хавфи амалиётӣ сах 136, омилҳои муайянкунандаи устуворӣ дар таркиби сифати дороиҳо ва сатҳи хавфнокии онҳо дар шароити имрӯза сах 138, динамикаи зариби ҳатарнокии низомии бонкии кишвар дар давоми солҳои 2012-2023 бо % сах 140, тақсимбандии хавфҳо вобаства ба дараҷаи ҳатарнокии онҳо дар шароити муосир сах. 142. таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, дар ин самт ба натиҷаҳои назаррас ноил гардидааст. Ҳамзамон бояд гуфт, ки ҳама масъалаҳои аз тарафи унвонҷӯ баррасигардида параграфи мазкурро боназардошти мушқилот ва роҳҳои рушди он дар сатҳи зарурӣ исбот

намудааст, ки ин иқдомҳои унвонҷӯ дар тақмили идораи хавфҳо қобили дастгирӣ мебошад.

Тасвир ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия

Натиҷаҳои таҳқиқот дар шакли гузоришҳои илмӣ ва тавсияҳои амалӣ пешниҳод гардида, дар дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ, байналмилалӣ, семинарҳои ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ (2021-2024) муҳокима шудаанд. Тавсияҳои методӣ ва амалии ба диссертатсия асосёфта дар ҷараёни таълим ҳангоми гузаронидани дарсҳо дар Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон аз ҷанҳои “Идора кардани хатари бонкӣ”, “Фаъолияти бонкӣ”, “Амалиётҳои бонкӣ”, “Муносибатҳои мукотибавӣ байнибонкӣ”, “Менеҷменти бонкӣ” истифода шуда истодаанд (санади татбиқ).

Камбудихони таҳқиқоти диссертатсионӣ

Зимни эътирофи аҳамияти илмӣ ва амалии таҳқиқот, нисбат ба диссертатсия эродҳо ва мулоҳизаҳои зерин пешниҳод мегарданд:

1. Дар баҳши назариявӣ таҳқиқот асарҳо ва дастовардҳои як қатор олимони ватанӣ, ки дар самти идоракунии хавфҳои бонкӣ ва суботи молиявӣ таҳқиқоти бунёдӣ анҷом додаанд, аз ҷониби унвонҷӯ ба таври кофӣ фаро гирифта нашуда, истифодаи сарчашмаҳои ватанӣ маҳдуд мебошад.

2. Муаллиф ҳангоми баррасии роҳҳои тақмили идоракунии хавфҳо бештар ба таҷрибаи кишварҳои пешрафта такя намудааст. Пояи аҳамияти амалии рисола бештар мегашт, агар унвонҷӯ хусусиятҳои пайдоиш ва идоракунии хавфҳоро дар мисоли кишварҳои ҳамсоя низ мавриди муҳоиса ва таҳлил қарор медод.

3. Баъзе қоркардҳои муаллиф дар самти тавсифи концептуалии хавфҳо баҳсталаб мебошанд. Махсусан, ҳангоми баррасии фарқияти миёни мафҳумҳои «хавф» ва «таваккал» дар низоми бонкӣ номушаххасиҳо ба назар расида, асосноккунии иловагии илмиро тақозо менамоянд.

4. Хулосаҳои ниҳони зербобҳои боби дуюми рисола ниёз ба ислоҳу таҷдиди назар доранд, зеро натиҷаҳои асосии дар матни зербобҳо бадастомадаро пурра ва амиқ инъикос намеkunанд.

5. Сатҳ ва сифати таҳқиқот баландтар мегардид, агар муаллиф масъалаи амнияти низоми бонкӣ ва идоракунии хавфҳоро дар ҳамохангӣ бо нишондиҳандаҳои макроиқтисодии кишвар баррасӣ намуда, омилҳои аслии осебпазириро муайян месохт.

6. Дар матни диссертатсия ва автореферат баъзе хатогиҳои техникаию имлоӣ ба мушоҳида мерасанд.

Бо вучуди камбудихони зикршуда, бояд гуфт, ки онҳо ба мазмуну муҳтавои умумии диссертатсия таъсири ҷиддӣ намерасонанд ва сатҳи илмӣ онро низ коста намегардонанд.

Хулосаи умумӣ доир ба диссертатсия

Дар робита ба натиҷаҳои бадастомада метавон қайд намуд, ки диссертатсияи Шарифзода Гулрухсор Мирзоҳаким дар мавзӯи «Масъалаҳои мукамалгардонии идоракунии хавфҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 5.2.17 - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз тибқи талаботи Комиссияи олии аттестатсионӣ (КОА) омода гардидааст. Кори илмӣ аз ҷиҳати мазмун, дараҷаи фарогирии масъалаҳо, сатҳи таҳлил, натиҷаҳо ва хулосабарориҳо ба талаботи мавҷуда ҷавобгӯ мебошад ва барои ҳимояи он ягон монеа ҷой надорад. Дар илова ба ҳамаи ин натиҷа ва таҳқиқотҳо метавон чунин хулоса кард, ки диссертатсияи мазкур кори комилан анҷомёфтаи илмӣ буда, ба талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мувофиқат менамояд. Аз ин рӯ, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси зикршуда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
профессори кафедраи молия ва сугуртаи
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Улуғхочаева Х.Р.

Имзои Улуғхочаева Х.Р.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо
ва корҳои махсуси ДМТ

Шодихонзода Э.

Суроға:

Суроға: 734000, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рудакий 17,
Телефон: (992) 37 227-15-10,
Факс: (992) 37 227-15-10 E-mail: info@tnu.tj.
Сомона: <http://www.tnu.tj>

“ ____ ” _____ соли 2026